

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI MA‘NAVIY-AXLOQIY TARBIYALASH TAMOYILLARI

Shukurov Aktam Sagdullayevich

O‘R QK Akademiyasi o‘qituvchisi

***Annotatsiya:** maqola bo‘lajak o‘qituvchilarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash tamoyillarini o‘rnini yoritishga bag‘ishlangan. Maqolada ta‘lim jarayonida ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash tamoyillari tushunchalarining mazmuni asoslab berilgan.*

***Tayanch tushunchalar:** ma‘naviy, madaniyat, talim, axloqiy, rivojlanish, tamoyil, imkoniyat, jarayon, tizim.*

***Аннотация:** статья посвящена освещению места принципов духовно-нравственного воспитания будущих педагогов. В статье обосновано содержание понятий принципов духовно-нравственного воспитания в образовательном процессе.*

***Ключевые слова:** духовное, культура, образование, нравственное, развитие, принцип, возможность, процесс, система.*

***Abstract:** the article is devoted to highlighting the place of the principles of spiritual and moral education of future teachers. The article substantiates the content of the concepts of the principles of spiritual and moral education in the educational process.*

***Keywords:** spiritual, culture, education, moral, development, principle, opportunity, process, system.*

Globalashayotgan jamiyatning jadal rivoji bugungi kunda harbiy ta‘lim tizimida tayyorlanayotgan malakali kadrlar korpusining raqobotbardoshligini ta‘minlash zaruratini ham talab qilmoqda. Bunday sharoitda bo‘lajak harbiy xizmatchilar uchun berilayotgan, ta‘lim mazmuni, o‘quv jarayonining jahon andozalari darajasida tashkil etilishi globalashayotgan dunyo, innovatsion asosda rivojlanayotgan milliy iqtisodiyot, ijtimoiy tizim talablariga mos kelmog‘i lozim. Shuning uchun ham harbiy ta‘lim tizimida malakali kadrlar tayyorlashning samarali mexanizmlarini joriy etish bo‘lajak harbiy xizmatchilarni kasbiy malakasini shakllantirish, shuningdek, ularni

ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarish bugungi harbiy ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb muammolardan hisoblanadi.

Pedagogik jarayonlar ham shaxsning shakllanishida muhim, mohiyatli takrorlanib turuvchi ichki bog'lanishlarni ifodalaydi. Bu o'zaro bog'lanishlar jamiyat, uning ijtimoiy munosabatlari, shaxs va muhit, insonlarning o'zaro ta'sirida muhim, umumiy, ichki va mohiyatli bog'lanishlardan kelib chiqadi. Shuning uchun biz insonning biron bir sifati yoki xususiyati haqida gapirar ekanmiz, undagi bu xislatlar boshqa kishilar va jamiyatdagi munosabatlar bilan o'zaro aloqadorlikda shakllanishini e'tibordan soqit qilmasligimiz kerak. Shundan kelib chiqib, ma'naviy-axloqiy tarbiya qonuniyatlarini pedagogik hodisa va jarayonlarning o'zaro aloqalaridan keltirib chiqarmoq lozim.

Biron bir nazariya, ta'limot, fan, dunyoqarash, g'oya, siyosiy tashkilot, jamiyatning asosiy qoidalari bo'lib, busiz ular o'z mohiyatini yo'qotadi. Mazkur fan, ta'limot shu hodisalar asosida amal qiladi, o'z sohasini o'rganadi. Shu bilan birga biron sabab, mexanizmning tuzilishi, ishlash tamoyilining tub xususiyatlarini ham ifodalashi mumkin. Dunyoqarash – o'ziga va voqelikka munosabatini belgilovchi e'tiqod, xulqatvor me'yorlari ham ma'lum g'oyaviy, axloqiy tamoyillarga tayanadi. Shaxsning ma'lum g'oyaga e'tiqodi asosida ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy munosabatlarda aniq bir nuqtai nazarga ega bo'lishi uning maslagining prinsipi (tamoyili) hisoblanadi.

Mustaqillik sharoitida ma'naviy-axloqiy tarbiya butun jamiyat ishi bo'lib, davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan, tarbiyaviy jarayon milliylashib, uni insonparvarlashtirish, yakka shaxsni emas, balki butun jamiyat, jamoalarni tarbiyalash, ularning ma'naviy dunyosi, ongi, tafakkurini o'zgartirish ijtimoiy zaruratga aylanganda bu tarbiya tamoyillari yaroqsiz bo'lib qoldi. Mustaqillik sharoitida kishilarni gumanistik, umumbashariy va milliy qadriyatlar, urf-odat, an'analar ruhida tarbiyalash zaruriyati ma'naviy-axloqiy tarbiya tamoyillarini tasnif qilishda axloqiy, insonparvarlik va jamoaviy xususiyatlar ma'naviy-axloqiy tarbiyani belgilovchi tamoyillar bo'ladi. Tamoyillar milliy istiqlol mafkurasining gumanistik g'oyalariga asoslanishi kerak.

Shunga asoslanib, biz ma'naviy-axloqiy tarbiyaning axloqiylik, insonparvarlik, gumanistik xarakterdagi quyidagi tamoyillarini taklif qilamiz:

1. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada jamoaning g'oyaviy va tashkiliy asoslari birligi.
2. Inson shakllanishida ma'naviy-axloqiy tarbiyaning yetakchilik va yo'naltiruvchi rahbarlik roli.
3. Tarbiyachi va tarbiyalanuvchilar, tarbiyalanuvchi va pedagoglarning o'zaro munosabatlarining ma'naviy boyligi.
4. Ma'naviy-axloqiy tarbiya va tarbiyalanuvchilar ma'naviy hayotida fuqarolik mas'uliyatiga egaligi.

5. Muntazam ravishda tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning g'oyaviy, intellektual hamda ma'naviy boyligini oshirib borishi.
6. Yuksak ehtiyoj, qiziqishi va istaklarining o'zaro uyg'unligi.
7. An'analarni ehtiyotkorlik bilan asrab avaylash va ularni avloddan-avlodga ma'naviy boyluk sifatida yetkazish.
8. Kursantlar guruhining boshqa guruhlar bilan g'oyaviy, intellektual, estetik o'zaro munosabatlarining boyligi.
9. Guruh (jamo) hayotining emotsional boyligi.
10. Guruh (jamo)da kursantlarning o'z faoliyati (topshiriq) va xulqi uchun qat'iy tartib-intizom va mas'uliyatni his etishi. Mazkur ma'naviy-axloqiy tarbiya tamoyillari o'z mazmun va mohiyati bilan milliy g'oyamizga hamohangdir.

Ma'lumki, tarbiyaviy jarayonlar yaxlit tizim sifatida bir-biriga bog'liq hodisalarning sabab va oqibat tarzida rivojlanishida namoyon bo'ladi. Ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonidagi pedagogik hodisalar ma'lum qonuniyatlar asosida o'zaro bog'liq bo'ladi. Ularni bilish ma'naviy-axloqiy tarbiya asoslarini ilmiy jihatdan egallab olish, boshqarish va rejalashtirish uchun muhim negiz sifatida xizmat qiladi. Har bir pedagogik hodisa ma'lum sabablarga ko'ra vujudga kelib, muayyan natijaga olib keladi. Shuning uchun u yoki bu pedagogik jarayon yoki hodisani keltirib chiqargan sabablarni aniqlash, ularni faqat bilibgina qolmasdan, ijobiy ta'siridan foydalanish, salbiylarining oldini olish imkoniyatini beradi. Shu asosda ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonini ilmiy asosda boshqarish, uni shaxs kamolotiga yo'naltirish imkoniyati paydo bo'ladi.

Hodisalar o'rtasidagi muayyan zaruriy munosabatlar ichki aloqadorlikdan kelib chiqadi. Narsa, hodisalarning birligi, o'zaro aloqadorligi ularning mohiyatini bilish bosqichlaridir. Bunday bog'lanishlar umumiy, mohiyatli va takrorlanib turuvchi ichki bog'lanishlar bo'lib, qonun yoki qonuniyat tarzida namoyon bo'ladi. Qonun hodisalar mohiyatidagi ichki barqaror bog'lanishlar demakdir. Bu jihatdan qonun va qonuniyat o'zaro bir-biriga yaqindir. Narsa, hodisalar pedagogik jarayonlar o'rtasidagi munosabatda qonuniyatli bog'lanishlar, muayyan sharoitda, albatta, zaruriy kuch sifatida amal qiladi. Qonuniyatli bog'lanishlar hodisalar sababiyatini taqozo qilishning natijasidir. U hodisalarning ma'lum darajada muntazamliligi va izchilligini ifodalaydi va shu tarzda namoyon bo'ladi.

Ya'ni, tarbiyaviy jarayon tashkilotchilari ularni bilsa, mohiyatini chuqur anglasa, olib boradigan tarbiyaviy ishining ta'siri oshadi. Ularni ilmiy bilish, tushunish va ulardan o'rinli foydalanish qonuniyatlarining namoyon bo'lishi uchun sharoit yaratishni va amaliyotda ularga rioya qilishni taqozo qiladi. Binobarin, tarbiyaviy jarayonni tashkil qilish va boshqarish ham mustahkam mohiyatli, umumiy, takrorlanib turuvchi, zaruriy, obyektiv bog'lanish va munosabatlardan kelib chiqmog'i lozim.

Tarbiyaviy jarayon haqida fikr yuritar ekanmiz, uning inson shaxsiga yo‘nalganligini, o‘z navbatida bular murakkab ijtimoiy munosabatlar bilan uzviy bog‘liqligini ta’kidlash o‘rinlidir. Ijtimoiy munosabatlar va u asosida vujudga keluvchi shaxslararo munosabatlar ko‘p qirrali va murakkabdir.

Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning umumiy qonuniyatlariga uning davr, tarixiy taraqqiyot, siyosiy tuzum bilan bog‘liqligini ko‘rsatish mumkin. Har bir jamiyat o‘z iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, axloqiy, huquqiy-siyosiy qonuniyatlariga ega. Buma’naviy-axloqiy tarbiyaga ham tegishli. Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning jamiyat manfaatlariga xizmat qilishi umumiy bo‘lib, ya’ni hamma ijtimoiy tuzumlarga xos, ammo uning ta’siri har bir jamiyatda turlicha namoyon bo‘ladi. Ya’ni jamiyat o‘z ma’naviy-axloqiy, mafkuraviy jarayonlardan kelib chiqib, undan foydalanadi.

Jamiyat ijtimoiy tuzilishining o‘zgarishi uning ma’naviy-madaniy rivojiga hamda davlat siyosatining o‘zgarishiga olib keladi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya siyosatdan tashqari, siyosat esa ma’naviy-axloqiy tarbiyaga befarq qaray olmaydi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya siyosat bilan u orqali jamiyat mafkurasi bilan uzviy bog‘liq, qolaversa ularning manfaat va talablariga xizmat qiladi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya mafkuraning g‘oyaviy yo‘nalishi va ko‘rsatmalarini amalga oshiruvchi muhim vositaga aylanadi. Hozirgacha bo‘lgan jamiyatlarning tarixiy tajribasi yuqoridagi fikrlarni isbot qiladi. Bu esa ma’naviy-axloqiy tarbiyaning g‘oyaviyligi va maqsadga yo‘naltirilganligi qonuniyatining obyektiv amal qilishiga dalil bo‘la oladi. Ma’naviy-axloqiy tarbiya hamma vaqt ma’lum g‘oyaga asoslanishi, uni kishilarga singdirishga xizmat qilishi lozim.

Mamlakatni har tomonlama rivojlantirish, yuksaltirish bo‘yicha belgilangan dolzarb masalalarni muvaffaqiyatli hal qilishning muhim shartlaridan biri xalqning ma’naviy, ma’rifiy va madaniy saviyasini o‘stirish hisoblanadi. Chunki xalqning, jamiyatning har bir a’zosining ma’naviy, ma’rifiy va madaniy saviyasi qancha yuqori bo‘lsa, kadrlar salohiyati shuncha baland bo‘ladi, xalqning turmush darajasi oshadi. Shunday ekan, xalqimizning, jamiyatimizning madaniy, ma’naviy-axloqiy saviyasini o‘stirishga alohida e’tibor qaratish muhim vazifalarimizdan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev Sh.M. Qurolli Kuchlarimiz – mamlakatimiz barqarorligi va taraqqiyotining mustahkam kafolatidir. /O‘zbekiston Respublikasi xavfsizlik kengashining kengaytirilgan tarkibdagi yig‘ilishdagi nutqi.//Vatanparvar, 2024. 12 yanvar.
2. Psixologik-pedagogik atamalar izohli lug‘ati. – T.: O‘R Qurolli Kuchlari Akademiyasi, 2019 y. –116 b.
3. Satib-Aldiev A. Ofitserning pedagogik madaniyati. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent OUQBYu, 2013. – 38 b.
4. Falsafa: qomusiy lug‘at. – T.: Sharq, 2004. – 496 bet.
5. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. – T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2003, 5-jild. – 704 bet.
6. www.pedagog.uz
7. www.tdpu.uz
8. www.Ziyonet.uz